

Expertrådgivning i hälsokriser

Konkreta åtgärdsförslag baserade på erfarenheter
från covid-19-pandemin

Centrum för hälsokriser, Karolinska Institutet

**Karolinska
Institutet**

Tillvägagångsätt och användning

Centrum för hälsokriser på Karolinska Institutet bildades i covid-19-pandemins efterdyningar. Centrumets vision är att bidra till bättre beredskap inför kommande hälsokriser, och ett sätt är att tillse att lärdomar från tidigare kriser tas till vara.

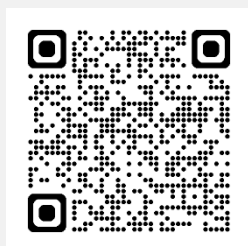
I detta syfte anordnades i november 2025 en så kallad 'kritisk expertdebatt' med drygt 80 inbjudna deltagare från myndigheter, regioner, lärosäten och andra aktörer. Temat var lärdomar från covid-19-pandemin som kan stärka beredskapen inför framtida hälsokriser. Under en halvdag diskuterades i förväg utsända positionspapper inom tre områden: *expertrådgivning*, *vårdpersonalens erfarenheter* och *testning*. Centrum för hälsokriser har sedan reviderat dessa papper utifrån diskussionerna.

Syftet med positionspappret *Expertrådgivning i hälsokriser* är att belysa hur det trots befintliga strukturer skulle gå att förbättra expertrådgivningen i Sverige, med särskilt fokus på hälsokriser. Hur kan beslutsfattare använda expertis på bästa möjliga sätt?

De föreslagna åtgärds punkterna kan användas av alla aktörer som arbetar med att stärka beredskapen inför nästa hälsokris.

Centrum för hälsokriser, Karolinska Institutet
Januari 2026

Samtliga positionspapper:

Innehåll

Tillvägagångsätt och användning.....	2
Inledning.....	4
Vem är expert?.....	4
Vem kan vara mottagare av vetenskaplig rådgivning?.....	4
Att organisera vetenskaplig rådgivning.....	5
Expertrådgivning under kriser	5
Expertrådgivning med transparens, integritet och förtroende	6
Konsensusområden.....	7
Konkreta åtgärdsförslag.....	8

Syftet med föreliggande positionspapper är att belysa hur det trots befintliga strukturer skulle gå att förbättra expertrådgivningen i Sverige, med särskilt fokus på hälsokriser. Hur kan beslutsfattare använda expertis på bästa möjliga sätt?

Inledning

Det finns en bred samsyn om att politik måste vila på vetenskap och beprövad erfarenhet. I en tid av komplexa samhällsutmaningar – från hälsokriser till klimatförändringar – blir detta inte bara en princip, utan en nödvändighet för att skapa förtroende och för att ge samhället de bästa förutsättningarna att hantera både förutsägbara och oförutsedda kriser.

Vem är expert?

Det är centralt att inte definiera begreppet expert alltför snävt. I akademiska kretsar finns en tendens att sätta expert i likhetstecken med forskare, men i hälsokriser är expertbegreppet långt vidare. Personal i sjukvården och omsorgen i samtliga professioner är experter, med ofta lång och beprövad erfarenhet – därtill är expertis från samhällsvetenskap också viktig i en pandemi eller hälsokris.

Det är också centralt att termen evidens inte likställs med absolut sanning – det är därför viktigt att vara öppen med att kunskapsläget fortlöpande utvecklas.

Vem kan vara mottagare av vetenskaplig rådgivning?

I detta papper fokuserar vi på hur man kan skapa funktionella strukturer för och anpassa innehåll av vetenskaplig rådgivning till beslutsfattare på nationell, regional och kommunal nivå, både folkvalda och inom förvaltningen innan och under hälsokriser. System och innehåll för kliniska behandlingsrekommendationer till professionen omfattas inte.

Man kan inte uteslutande fokusera på folkvalda politiker som mottagare av rådgivning: Beslutsfattare delegerar i en förvaltning ansvar till tjänstepersoner, vilka utformar och implementerar policy. Dessa söker i sin tur söker information och råd från expertmyndigheter – vilket gör det till en definitionsfråga ifall myndigheter är mottagare eller givare av expertrådgivning.¹

¹ Visst fungerar den vetenskapliga rådgivningen! (Tidningen Curie, 2020)

Att organisera vetenskaplig rådgivning

Internationellt finns det många olika – kanske anmärkningsvärt olika – sätt att organisera vetenskaplig rådgivning. Internationellt har självklart Världshälsorganisationen (WHO) en ledande roll i att ensa tolkningen av existerande forskning till gagn för dess medlemsländer. I november 2021 etablerades *WHO Scientific Advisory Group for the Origins of Novel Pathogens*, som består av 27 oberoende, internationella, multidisciplinära experter. Inom EU finns en etablerad, transparent mekanism för *science advice*, där frågor via Kommissionen delas ut till vetenskapliga rådgivare via ett fördefinierat system. EU hälsodirektorat har också nyligen tillsatt en rådgivande kommitté² med experter och andra för akuta folkhälsokriser som kan bistå i att utlysa folkhälsokris och i andra beslut.

Man kan även se till hur de andra nordiska länderna utformat sina system. I Danmarks utvärdering av pandemin, föreslogs inrättandet av en extern hälso-rådgivningspanel. I februari 2021 bildades således en nationell stående epidemikommission, där även experter utsedda av danska universitet och professionella medicinska föreningar utses för att bistå Epidemikommissionens arbete.³

Det kan noteras att införandet av ett system för vetenskaplig rådgivning (ej endast under kris) föreslogs av Vetenskapsrådet 2019, men lämnades utan åtgärd. Förslaget var att en statlig utredning skulle titta på hur stöd från vetenskaplig expertis till beslutsfattande exempelvis vid oförutsedda händelser kan organiseras.⁴

Expertrådgivning under kriser

Covid-19-pandemin satte fokus på en avgörande fråga: hur kan vetenskaplig rådgivning utformas för att också fungera när samhället befinner sig i kris? Detta för att inte behöva bygga om system under en brinnande kris, utan bygga på det som fungerar i 'fredstid'. Erfarenheter visar dock att kriser ställer helt andra krav på snabbhet, flexibilitet och tvärvetenskaplig kompetens än i normalläge.

I Sverige menade Coronakommissionen att regeringen borde ha inrättat ett oberoende vetenskapligt råd och kallat till sig sakkunniga från olika vetenskapsområden.⁵ Även ECDC:s granskning av Sveriges beredskapsplanering för allvarliga hälsohot understryker samverkan med akademien.⁶ Utredningen "Stärkt pandemiberedskap" betonar också att företrädare för lärosäten och statliga

² European Advisory Committee on Public Health Emergencies

³ [Håndteringen af covid-19 i foråret 2020](#), (2021), s 46–47

⁴ [Forskning för framtiden](#) Vetenskapsrådets analys som underlag till regeringens forskningspolitik Redovisning av regeringsuppdrag (U2019/01906/F) section 4.6.

⁵ Coronakommissionen tredje betänkande, *Sverige under pandemin*, SOU 2022:10, volym 2, s. 674

⁶ ECDC. Country report: ECDC Public Health Emergency Preparedness Assessment for Sweden 2024, citerad i SOU 2025:48

forskningsfinansiärer bör ingå i strategiarbetet inför nästa pandemi.⁷ SBU fick 2025 i uppdrag att utveckla en process för snabböversikter i en krissituation, vilken nyligen publicerats. I rapporten betonas möjligheten att kunna söka kontakt för att tillsätta sakkunniga i en krissituation via till exempel Socialstyrelsens vetenskapliga råd eller Centrum för hälsokriser på Karolinska Institutet.⁸

Expertrådgivning i kris är inte enkelt. Det finns flera utmaningar – vilja och möjlighet att ta till sig expertråd, oenighet bland experter, målkonflikter, svårigheter att kommunicera osäkerhet, olika beslutshorisonter.⁹ Vetenskapen kan inte med säkerhet förutsäga resultaten av politiska beslut, utan målet måste vara att ge så relevant underlag som möjligt. Det är också viktigt att tydliggöra skillnaden mellan evidensbaserade råd och 'kvalificerade gissningar' baserade på beprövad erfarenhet, där de senare kan vara nog så viktigt när evidens saknas. Humanvetenskaplig forskning, som kan syfta just till att ge råd eller att resonera kring alternativ, är i detta läge oundgänglig. Även etisk beredskap är del av beredskapen inför en pandemi.

Att följa vetenskapen innebär inte att överlåta beslutsmakten till forskare – det yttersta ansvaret för politiska beslut ligger alltid hos de folkvalda.

Expertrådgivning med transparens, integritet och förtroende

Oavsett hur den vetenskapliga rådgivningsprocessen ser ut blir viktiga frågor hur, och av vem, sakkunniga utses. Vetenskaplig excellens eller medlemskap i en vetenskaplig akademi garanterar exempelvis inte oberoende. Sammansättningen av rådgivande organ och kvaliteten i dialogen mellan rådgivare och beslutsfattare har stor betydelse för den vetenskapliga rådgivningens verkningsgrad.⁶ Det är viktigt att tillse att det både är aktiva forskare i forskningsfronten och forskare med praktisk erfarenhet som deltar.

En annan utmaning är att motverka 'bias' hos både forskare och beslutsfattare.¹⁰ Inte sällan kan fakta analyseras på olika sätt, och transparens kring det är viktigt.

Det är också av stort värde att från politiskt håll slå vakt om förtroendet för vetenskap, inte minst i tider av globalt kunskapsförakt, desinformation och populism. Lärosätena måste också i takt med samtiden kontinuerligt utveckla hur man behåller förtroendet för vetenskap.

⁷ SOU 2025:48, kap 10

⁸ SBU 2025 [Snabbt framtagna vetenskapliga kunskapsunderlag vid hälsokriser](#)

⁹ [I en tid av pandemi – en ESO-antologi med samhällsvetenskapliga reflektioner](#), kap 3

¹⁰ [Making sense of science for policy under conditions of complexity and uncertainty](#), SAPEA 2019, s. 16–17

Konsensusområden

- Lärosätena, myndigheterna och regeringen har ett delat ansvar för att förbättra sina ömsesidiga relationer och samsarbetsstrukturer i 'fredstid'. I detta ligger också att ömsesidigt respektera varandras olika roller och ansvar.
- Regeringen och myndigheter har ansvar för att ha en struktur för att motta vetenskapliga råd och upprätthålla problemförståelse.
- De strukturer som finns i fredstid bör riggas även för att fungera i kris, då situationen kräver snabbare beslutsgång. Det är riskabelt att bygga nya, separata, strukturer i kris.
- Det behövs bättre strukturer för vetenskaplig rådgivning, som snabbt kan fyllas med experter med lämplig inriktning, beroende på krisens natur.
- En sådan struktur bör organiseras på sätt som garanterar oberoende och transparens, och vara långsiktigt hållbar vad gäller resurser och struktur.

Konkreta åtgärdsförslag

1. Regeringen

Ett förslag på svenskt system för vetenskaplig rådgivning bör tas fram, i dialog med lärosäten, medicinska professionsföreningar och expertmyndigheter.

- Detta kan exempelvis ske i en statlig utredning eller i ett uppdrag till en eller flera myndigheter.
- I uppdraget bör ligga strukturer som i mesta möjliga mån garanterar oberoende, det vill säga att experter i en sådan struktur inte bör utses direkt av regeringen och inte heller enbart utgöra en vetenskaplig akademi. Akademierna, lärosätena och professionerna kan till exempel utse ett antal ledamöter var. Det bör även övervägas ifall det ska vara en dynamisk struktur, som sätts samman beroende på samhällsstörningens natur.
- En annan möjlighet är att etablera en 'broker-funktion', det vill säga en struktur som tar ansvar för att tillgängliggöra kontakt med experter i kris eller krig.

2. Lärosätena

Lärosätena bör på ett konkret sätt förbereda sig organisatoriskt med förmågor som snabbt kan aktiveras, kontaktvägar, nätverk av redan identifierade forskare och förmåga att snabbt analysera vilka förmågor och resurser som kan erbjudas till samhället. Lärosätena har ansvar för att ha en fungerande samverkan, både mellan lärosätena och med förvaltningsaktörer och för att ha en intern, struktur för detta.

- Lärosätena kan bidra med att identifiera relevant expertis, avlasta hälso- och sjukvårdspersonalen med att bedöma och sortera vetenskapliga publikationer, sekonderas in på myndigheter eller i regioner med hög belastning.

3. Regeringen, sektorsansvariga myndigheter, och civilområdesansvariga länsstyrelser

Regeringen bör ge i uppdrag till de civilområdesansvariga länsstyrelserna och de sektorsansvariga myndigheterna att redovisa hur de samverkar med lärosätena, med inriktning på att tillgängliggöra expertis i krissituationer.

4. Regionala aktörer

Regionerna är viktiga aktörer i krishanteringssystemet och bör etablera kanaler för kunskapsutbyte med lärosätena samt säkerställa samarbetsvägar med och stöd till professionsföreningarna.

- Detta skulle kunna ske genom samverkansorganisationen Nationell samverkan och planering (NSPL).